

Listopad 2021

SÚDÁNSKÝ BOJ O SVOBODU

Jan Havlíček

Shrnutí

Ani měsíc po armádním převratu v africkém Súdánu neutichají protesty civilního obyvatelstva. Jen za minulou středu, kdy Česká republika slavila Den boje za svobodu a demokracii, zastřelily súdánské ozbrojené složky minimálně 15 pokojných protestujících, většinou mladých lidí a studentů, v ulicích hlavního města Chartúm. Následující komentář popisuje, jak k převratu došlo a proč v Súdánu nemůže v dohledné době dojít k plnohodnotnému přechodu k demokracii, jak by si Západ i mnozí súdánští civilisté přáli.

Hlavní body

- Jakkoliv se to civilistům nelíbilo a zřejmě to nešlo jinak, rozhodující roli v súdánské revoluci z jara 2019 sehrála armáda a její obávaní generálové – strůjci nynějšího převratu.
- Generálové jsou obviňováni z válečných i jiných zločinů, a jejich společenské „přežití“ je tedy možné pouze v případě, že se udrží u moci.
- Chtějí-li Súdánští dosáhnout svobodných voleb, nesmí nyní polevit v protestech a jasném odmítnutí ilegálního vojenského převratu.

Úvod

„Jsme odhodláni překonat spory a vymanit se ze stávající krize. Jsme odhodláni chránit přechodné období, ústavu, a mírové dohody z Juby, za účelem konání demokratických voleb,“ pravil generál Abdal Fattáh al-Burhán den před tím, než jeho oddíly provedly v zemi vojenský převrat a svrhly legitimní přechodnou vládu.

První náznaky, že něco není v pořádku, se začaly objevovat 25. října mezi 4. a 5. hodinou ranní. Dcera súdánského ministra průmyslu informovala, že si vojáci přišli pro jejího otce. O stejné situaci informovala ve stejnou dobu i manželka Ajmána Nimira, guvernéra hlavního města Chartúm. Ráno se postupně objevovaly zprávy o dalších zatčeních. Zatčení byli ministři, civilní členové Svrchované rady, i šéfové politických stran. Vlastně takřka všichni civilní členové přechodné súdánské vlády. Už bylo poměrně jasné, co se v Súdánu děje. Súdánská profesionální asociace, sdružující zejména lékaře, novináře a právníky, vyzvala obyvatelstvo k protestům v ulicích, generální stávce a blokadě převratu. Už ale bylo pozdě. Zatčen byl následně i předseda přechodné vlády, civilista a bývalý vysoce postavený ekonom OSN, Abdalla Hamdúk. Se svou ženou byl nad ránem unesen ze svého domu a odvezen na neznámou lokalitu, poté, co se odmítl k převratu připojit. Armáda začíná střílet do demonstrantů v ulicích, hlášeno bylo již dopoledne asi 12 raněných. Nešel internet ani mobilní spojení. Příjezdové cesty do Chartúmu, včetně mostů přes životodárný Nil, byly zablokovány.

Krátce po poledni bylo vše potvrzeno vystoupením generála Burhána, který v zemi zavedl nouzový stav a potvrdil, že se armáda chopila moci kvůli přetrvávajícím sporům uvnitř Svrchované rady. K údivu všech dodal, že armáda se tímto bezprecedentním krokem snaží zachránit demokratickou transformaci v zemi. Pomyslnou třešničkou na dortu je už jen tradiční převratové klišé, že vojáci se zcela určitě „vrátí do kasáren“, jakmile bude v zemi dokončen přechod k demokracii.

Je jasné, že súdánská armáda a spřátelené milice jen tak do kasáren neodejdou a z vlády se nestáhnou. Nemůžou. Stejně tak je zřejmé, že súdánští civilisté se budou bránit do posledního dechu a chtějí zpátky svou naději na svobodu a lepší budoucnost. Nad ránem 25. října o ni totiž opět přišli.

Co převratu předcházelo?

Příčiny převratu lze hledat v důvodech jak dlouhodobých, tak i krátkodobých a aktuálních. Mezi ty dlouhodobé se řadí zejména neustávající ekonomická krize, dlouhotrvající spory mezi civilními a vojenskými zástupci přechodné vlády, či nespokojenost východosúdánského kmene Bedžá, který obývá oblast strategicky významného přístavu Port Súdán. Mezi ty krátkodobé pak lze řadit zejména plánovanou změnu ve vedení Svrchované rady, nejvyššího súdánského orgánu, který má za cíl dovést zemi k demokratickým volbám v roce 2023. Radě měli od minulého týdne, tedy cca tři týdny po převratu, předsedat po vojácích civilisté. Civilní předsednictví bylo plánované a dohodnuté všemi stranami. Reálně by znamenalo omezení vojenské moci v zemi a větší vliv civilistů na rozhodování o věcech veřejných. Není náhodou, že k převratu došlo krátce před uskutečněním této změny. V neposlední řadě lze mezi krátkodobé důvody řadit i neúspěšný pokus části ozbrojených složek o převrat z letošního září, který situaci dále vyhroutil.

Pro pochopení dlouhodobých důvodů je třeba porozumět kontextu svržení dlouholetého prezidenta Umara al-Bašíra v dubnu 2019 a tomu, co po jeho svržení následovalo. Bašír vládl Súdánu dlouhých 30 let. Jeho svržení bylo vyvrcholením několik měsíců trvající revoluce, která započala již v prosinci 2018. Revoluce byla výsledkem několika faktorů – především ekonomické krize představované konstantně

se zvyšující inflací, a tedy neúnosným zdražováním základních surovin a potravin. Súdánci si najednou museli zvyknout, že např. na chleba budou buď čekat ve frontě před pekárnou třeba půl dne, nebo si za něj připlatit klidně desetinásobek běžné ceny a frontě tak předejít. Potíže trvaly také s pohonnými hmotami, které opět nebyly dostupné buď vůbec, nebo jen po dlouhém čekání ve frontě, často třeba celý den i noc. Z politického hlediska je třeba říct, že Súdánci vždy chovali poměrně vysokou úctu k národní armádě, z čehož vyplývalo její tradičně silné postavení v zemi. Naopak si ale Súdánci vždy stěžovali na vládnoucí elitu, tedy prezidenta Bašíra (obrázek 1) a lidi kolem něj.

Obrázek 1: sesazený prezident Umar al-Bašír

Vzhledem k silné pozici armády v zemi bylo jasné, že má-li se revoluce dovést do zdárného konce, armáda toho musí být součástí a podpořit protestující. To se nakonec stalo v dubnu 2019, kdy armádní špičky zajaly prezidenta Bašíra a chopily se moci. Protestujícím to však nestačilo. Ve vedení země chtěli civilisty. Jakkoliv měla armáda v zemi poměrně velkou podporu napříč obyvatelstvem, části protestujících vadilo, že generálové mají příliš blízké vazby na Bašíra a v posledních letech byli jeho blízkými spojenci, a to i při masakrech a etnických čistkách v regionech Dárfúr a Kordófan. Protestující věděli, že obměna ve vedení země je spíše symbolická nežli faktická, a revoluce tak není kompletní. Zůstali proto v ulicích až do června, přesněji řečeno do 3. června.

Masakr protestujících a ukradená revoluce

Než se dostaneme k popisu událostí z 3. června 2019, je potřeba představit ještě jednoho klíčového hráče – obávanou súdánskou milici Rapid Support Forces (RSF), známou spíše jako „Janjaweed“, a jejího velitele – generála Mohameda Hamdana Dagala, známého jako Hemedti (obrázek 2). I když RSF funguje formálně odděleně od oficiální súdánské armády vedené generálem Burhánem (obrázek 2), obě formace i jejich vůdci jsou blízkými spojenci a koordinují svou činnost. Oba jsou rovněž bývalými spojenci prezidenta Bašíra, přičemž byly to primárně právě milice RSF, které se účastnily největších masakrů v Dárfúru. Nebylo divu, že se Súdánci nechtěli spokojit s tím, že by tito dva generálové vyšli jako vítězové občanské revoluce a podíleli se na vládě v zemi. Po svržení Bašíra tedy zůstali nadále v ulicích a protestovali proti účasti generálů v porevolučním uspořádání.

Nejnámějším druhem protestu v té době byl tzv. *sit-in*, tedy protest formou sezení na silnici před velitelstvím armády v hlavním městě Chartúmu. Rozsáhlý *sit-in* účinně znemožňoval dopravu centrem města a pohyb ozbrojených složek. Bohužel bylo jen otázkou času, kdy dojde armádě a milicím s demonstranty trpělivost. Ta definitivně došla 3. června. Nikdo však zřejmě netušil, jak rozsáhlá brutalita se při rozeznání *sit-inu* použije.

Krátce před plánovaným rozeznáním *sit-inu* se do Chartúmu z širého okolí sjely jednotky RSF. Měly jediný úkol – za každou cenu rozeznat sezení před generálním štábem. To se také následně stalo a výsledkem bylo více než 100 mrtvých, přes 650 raněných, a minimálně 70 znásilněných žen i mužů. Přinejmenším 40 těl bylo v následujících dnech vyloveno z Nilu, který Chartúmem protéká, často s přivázanou zátěží kolem končetin. Milicionáři se tím pokusili o zahlazení stop a skrytí počtu zabitých. Bylo naprosto evidentní, kdo za útokem stál – šéf RSF, generál Hemedti. Rovněž bylo evidentní, že Hemedti by nekonal bez porady (a zřejmě schválení) šéfa armády, generála Burhána. Súdánci i celý svět byl šokován, takovou brutalitu proti převážně mladým protestujícím nikdo nečekal.

Bylo jasné, že súdánská cesta k demokracii a svobodě bude ještě hodně trnitá, a že svržením prezidenta Bašíra rozhodně není vyhráno. Súdánská šance na nový začátek byla rozstřílena milicemi a posvěcena armádou. Tou armádou, která by v normální zemi měla své občany především chránit. Súdánci nikdy nevěřili milicím, ale na armádu se do masakru z 3. června ještě spoléhali. Očekávali, že je armáda snad i ochrání, zvláště, když se protest konal přímo před generálním štábem. Nestalo se tak a Súdánci tak nad armádou definitivně zlomili hůl. Už se nadále stavili jen za civilisty, které v té době začal reprezentovat zkušený ekonom a bývalý vysoký představitel OSN, Abdalla Hamdúk (obrázek 2). Hamdúk byl nominován do funkce předsedy přechodné vlády, jedním ze dvou nejvyšších orgánů v zemi. Tím nejvyšším je již zmiňovaná Svrchovaná rada, která supluje funkci hlavy státu. Předsedou rady byl Burhán, jeho zástupcem Hemedti, následování dalšími 12 představiteli jak z armádního, tak i civilního prostředí. Tři nejvýše postavení lidé v zemi tedy byli Burhán, Hemedti a Hamdúk. A právě mezi touto trojicí to v posledních měsících začalo nesmiřitelně vřít.

Obrázek 2: zleva Hamdúk, Burhán, Hemedti

Po dvou letech společné vlády začali vojáci požadovat složení nové koalice, která by zahrнула i další opoziční a rebelské skupiny. Hojně se spekovalo, že za stávající krizí stáli příznivci bývalého prezidenta

Bašíra, kteří se chtěli vrátit k vládě. Propukly protesty proti Hamdúkovi a jeho vládě, které požadovaly, aby byl Hamdúk odstaven a moci se ujala armáda. Vojáci na to slyšeli a Burhán prohlásil, že rozpuštění Hamdúkovy vlády by mohlo politickou krizi vyřešit. K tomu také nakonec došlo.

Za ty dva roky, kdy v Súdánu vládla Svrchovaná rada a Hamdúkova vláda došlo k mnoha pozitivním krokům. Dohodnuta byla oficiální separace státu a náboženství, tedy de-iure náboženské svobodě. Nemuslimům bylo například oficiálně dovoleno dovážet a konzumovat alkohol. Došlo také k reformě právního systému. Uzákoněn byl zákaz provádět ženskou pohlavní mutilaci (tzv. ženskou obřízku), ženám bylo rovněž oficiálně povoleno vycestovat ze Súdánu bez mužského doprovodu. Došlo k uzavření několika mírových dohod mezi súdánskou vládou a různými ozbrojenými a rebelskými skupinami, které dokonce souhlasily s postupnou integrací svých bojovníků do ozbrojených sil Súdánu. Po ekonomické stránce došlo ke zrušení sankcí a Súdán tak vystoupil z mezinárodní izolace. Bylo mu rovněž přislíbeno zrušení obřího státního dluhu. I když ekonomická krize nadále přetrvávala, Súdán byl na dobré cestě, aby se z ní postupně vymanil. Bezprecedentní převrat z 25. října tuto cestu minimálně na nějakou dobu přerušil, možná nadobro zničil.

Nyní je to na Súdáncích

Situace se vyvíjí poměrně dynamicky a nelze s jistotou předvídat, co se v Súdánu v následujících týdnech a měsících stane. Lze nicméně předpokládat několik premis.

Zaprvé, civilisté se s velkou pravděpodobností v nějaké formě vrátí zpět do vlády. Burhán s Hemedtim se přepočítali, pokud se domnívali, že nelegální vojenský převrat proběhne bez větší odezvy jak na domácí, tak i na zahraniční scéně. Súdánští demonstranti se nestáhnou z ulic, dokud nedojde ke kompromisům. Mezinárodní společenství zastavilo Súdánu ekonomickou podporu, možnosti čerpání půjček a dotací, a bez její přízně se tak Súdán ekonomicky nehne. Generálům toto už nyní musí být jasné a musí vidět, že bez Hamdúka se v nějaké formě prostě neobejdou.

Zadruhé, a zde přichází ta špatná zpráva, vojáci se nemohou a nikdy nebudou moci stáhnout z vedení země úplně. Bylo by naivní si myslet, že nakonec skutečně dojde ke zcela civilní vládě (byť třeba vzešlé z demokratických voleb) a ta se nadradí nad armádu či dokonce bude mít armádu pod plnou kontrolou. Nestane se to z prostého důvodu. Představitelé armády a milic RSF jsou vinni z tolika závažných zločinů, že by jejich vyšetřování prostě nemohli ustát. Od genocidy a zločinů proti lidskosti v Dárfúru, přes masakr pokojných protestujících z 3. června 2019, až po nelegální vojenské převraty a pokusy o ně. Riziko pro ně v tomto ohledu nepředstavují jen súdánské civilisté v čele s Hamdúkem, ale také mezinárodní trestní tribunál, který má již mnoho let zájem o vydání prezidenta Bašíra. Pakliže by civilní vláda s vydáním souhlasila a Bašír by se v Haagu „rozmluvil“, súdánské generálové by opět měli problém.

Za třetí, absence armády ve vedení země by výhledově znamenala třeba i to, že zlaté doly, ve kterých má Súdán rozsáhlé zásoby bohatství a mohl by z nich enormně prosperovat, by připadly súdánskému státu. Nyní jsou pod kontrolou RSF a Hemedti tak je suverénně nejbohatším Súdáncem. Z těchto a mnoha dalších důvodů je vysoce nepravděpodobné, že se Súdáncům podaří zbavit armády v plném rozsahu, jak by si většina z nich přála. Velkým úspěchem by však byl i návrat k před-převratovému uspořádání, kdy bylo vedení země sdíleno mezi armádou a civilisty. Po převratu ale část protestujících již i tuto možnost odmítá. Nechtějí totiž riskovat, že Burhánovi s Hemedtim zase někdy ujedou nervy a pozatýkají všechny své civilní vládní partnery.

Jedna věc je jistá. Súdánci musí vytrvat a nepolevit. Musí být připraveni vyjít do ulic, odmítnout ilegální převraty a trvat na dohodách ze srpna 2019, které slíbily konání demokratických voleb v polovině roku 2023. To je základním předpokladem k tomu, aby se volby vůbec uskutečnily a vyšel z nich schopný vůdce, který Súdáncům konečně zajistí svobodu a prosperitu.

Zdroje

Al-Burhan repeats calls for new broad-based government in Sudan. 2021. Sudan Tribune. Dostupné na: <https://sudantribune.com/article222483/>.

Al-Burhan says success of Sudan's transitional period depends on completion of authority structures. 2021. Xinhua. Dostupné na: http://www.news.cn/english/africa/2021-10/25/c_1310266125.htm.

Atta-Asamoah, A. 2021. Sudan's coup plotters have miscalculated their options. Institute for Security Studies. Dostupné na: <https://issafrica.org/iss-today/sudans-coup-plotters-have-miscalculated-their-options>.

De Waal, A. 2021. Sudan coup: Why the army is gambling with the future. BBC. Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-africa-59050473>.

Magdy, S. & Debre, I. 2021. Sudan strongman is seen as an insider with powerful allies. AP. Dostupné na: <https://apnews.com/article/sudan-who-is-abdel-fattah-burhan-3f2d4d660fabf1b526f09f04808af7c8>.

Piknerová, L. 2021. Súdánský pokus o puč na vlastní oči. Deník Referendum. Dostupné na: <https://denikreferendum.cz/clanek/33167-sudansky-pokus-opuc-na-vlastni-oci>.

JAN HAVLÍČEK

Analytik

Jan Havlíček je absolventem Middlebury Institute of International Studies v Monterey, kde získal titul Mgr. v oboru Terorismus a nešíření jaderných zbraní. Jeho hlavním zaměřením jsou oblasti radikalizace a rekrutování teroristů, zejména pak v Africe a na Blízkém východě. Při svých studiích pracoval na projektech OSN a Centra pro terorismus, extremismus a boj s terorismem (CTEC) v Kalifornii.

INSTITUT PRO POLITIKU A SPOLEČNOST

Posláním Institutu je zkvalitňování českého politického a veřejného prostředí prostřednictvím profesionální a otevřené diskuse a vytvoření živé platformy, která pojmenovává zásadní problémy, vypracovává jejich analýzy a nabízí recepty pro jejich řešení formou spolupráce expertů a politiků, mezinárodních konferencí, seminářů, veřejných diskuzí, politických a společenských analýz dostupných celé české společnosti. Jsme přesvědčeni, že otevřená odborná diskuse a poznání podstaty a příčin jednotlivých problémů jsou nutným předpokladem jakéhokoli úspěšného řešení problémů současné společnosti.

Martinská 2, 110 00 Praha 1

+420 602 502 674

www.politikaspolecnost.cz

office@politikaspolecnost.cz